

Breda Bizjak, univerzitetna diplomirana bibliotekarka, bizjak.breda@gmail.com

Kako približati šolsko knjižnico otrokom z disleksijo

Strokovni članek

UDK: 376-053.5:027.8(497.4)
028.8:616.89-008.434.5

POVZETEK

V prispevku so na kratko predstavljeni disleksija in vzroki za njen pojav. Podane so težave oseb z disleksijo. Ena največjih je branje in pri izboljšanju kakovosti bralne pismenosti lahko odigrajo pomembno vlogo knjižnice, še posebej šolske. Predstavljene so mednarodne smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo. Prikazan je pomen šolskega knjižničarja kot posrednika med otrokom z disleksijo in knjigo. Spodbuden in ustrežljiv odnos šolskega knjižničarja do otrok z disleksijo veliko prispeva k uspešnosti le-teh. Pozornost je osredotočena tudi na šolsko knjižnico kot prostor in pomagala v njej, da se otroci z disleksijo lažje znajdejo v samem prostoru. Zelo pomembno je, da so napisano gradivo oziroma knjige oblikovane tako, da otrokom z disleksijo omogočajo več časa za njihovo razumevanje. Izbira primernih knjig za otroke z disleksijo veliko prispeva k njihovi pozitivni samopodobi.

Ključne besede: šolska knjižnica, šolski knjižničar, disleksija, osebe z disleksijo, otroci z disleksijo

How to Familiarise Dyslexic Children with School Library

ABSTRACT

The article introduces dyslexia and the causes for its occurrence and outlines the problems that dyslexic people normally face. Reading is one of the biggest issues that affect people with dyslexia. In improving the quality of reading literacy, librar-

ies – school libraries in particular – can play an important part. Moreover, this article introduces international guidelines regarding library services for people with dyslexia. The role of a librarian as a mediator between a dyslexic child and a book is also presented. The more encouraging and helpful a librarian is, the more successful children with dyslexia can be. Furthermore, the article focuses on the room of a school library and the aids in it, which can make it easier for dyslexic children to get around. Also, it is very important that the reading material and the books are designed in such a way that gives children with dyslexia more time for comprehension. Choosing the books that are appropriate for dyslexic children contributes a lot to their positive self-esteem.

Key words: school library, school librarian, dyslexia, people with dyslexia, children with dyslexia

Uvod

Sodobni trendi tako v izobraževanju kot tudi v knjižničarstvu narekujejo, da je treba v redno osnovno šolo enakovredno vključiti tudi otroke s posebnimi potrebami in jim omogočiti, da dosežejo zastavljene cilje. Otroci s posebnimi potrebami oziroma učenci, ki imajo kakršne koli specifične motnje (čustvene, vedenjske, spoznavne ali fiziološke) in iz teh izhajajoče učne in bralne težave, potrebujejo še prav posebej skrbno uvajanje v knjižnico (Dolinar, 2008). Ti otroci so posebna skupina bralcev, ki zaradi motenj branja potrebuje veliko spodbude in prilagojenih oblik opismenjevanja (Dolgan Petrič, 2008). Med otroki z motnjo branja je veliko otrok z disleksijo. Ti otroci za učenje branja potrebujejo drugačne knjige kot tisti, ki teh težav nimajo. Knjige morajo biti opremljene z ustrežno pisavo, velikostjo črk, razmikom med vrsticami, barvo ozadja in tiska. Knjižnično osebje pa mora biti otrokom z disleksijo zaradi njihove oviranosti še posebej naklonjeno v smislu nudenja dodatne strokovne pomoči. Da pa lahko knjižničar tem otrokom pomaga, mora dobro poznati znake disleksije.

Najpogosteje se disleksija pojavlja kot motnja branja, pisanja in črkovanja. Zaznamuje otroke predvsem v šolskem obdobju, kajti v našem šolskem sistemu je težko pridobivati znanje brez branja in pisanja. Vsi otroci imajo neko obliko začetnih težav pri učenju branja, vendar te težave pri otrocih z disleksijo sčasoma ne izginejo, ampak so doživljenjske (Davis in Braun, 2008). Disleksijo pri otrocih najzanesljiveje in najlažje odkrijemo med opismenjevanjem, ki mu je posvečeno prvo triletje v osnovni šoli (Polše Zupan, 2007). Pri zgodnjem odkrivanju disleksije imajo veliko vlogo učitelji, starši in vsi, ki so v stiku z otrokom. Pomembno je, da otroka spodbujajo, mu pomagajo, razumejo ter sprejmejo njegove težave. Tako krepijo otrokovo samozavest (Kruh, 2010).

»Disleksija je medicinski pojem, specifične učne težave pa so pedagoški pojem. Oba pojma se uporabljata za opis stanja, ki je prirojeno, in številni raziskovalci menijo, da je to genetsko prenosljiva organska motnja v možganskem centru za jezik. Disleksije ne povzročajo duševne motnje, okvara čutil, čustvene motnje ali kulturna prikrajšanost« (Evropsko združenje za disleksijo, angl. European Dyslexia Association – EDA, v Nielsen in Irvall, 2007, str. 9).¹

Disleksija

Po definiciji Britanskega združenja za disleksijo (angl. British Dyslexia Association – BDA) je disleksija »zapleteno nevrološko stanje, ki je prirojeno. Simptomi lahko vplivajo na različna področja učenja in delovanja, kažejo pa se kot posebne težave pri branju, črkovanju in pisanju. Disleksija lahko prizadene eno ali več od naštetih področij« (Nielsen in Irvall, 2007, str. 9).² Disleksija ni posledica znižane motivacije, različnih senzornih okvar, nespodbudnega okolja itd., lahko pa se pojavlja skupaj z naštetimi faktorji (Kesič Dimic, 2010).

Disleksija je ena izmed motenj v skupini specifičnih učnih težav. Pojavlja se v različnih oblikah, od lažjih do izrazitih (Košak Babuder, 2008). Vendar motnjo včasih težko prepoznamo, kajti vsaka oseba z disleksijo nosi svojstven zbir simptomov. Gre torej za skupek simptomov, ki se pojavljajo pri približno 10 % otrok. Tipični simptom disleksije je dezorientacija. Med simptome disleksije spadajo tudi časovne in prostorske zamenjave ter slabo pomnjenje zaporedij (Davis in Braun, 2008).

Disleksija ni samo motja, ampak tudi velik dar. Mnogi geniji so imeli disleksijo, npr. Albert Einstein, Walt Disney, Hans Christian Andersen, Leonardo da Vinci. Njihova genialnost se ni pojavila kljub disleksiji, ampak ravno zaradi nje. Čeprav vsi ljudje ne razvijejo enake nadarjenosti, imajo skupne nekatere duševne procese: imajo posebno sposobnost možganov, da spreminja in ustvarja zaznave, močno se zavedajo okolja, nadpovprečno so radovedni, večinoma razmišljajo v besedah in ne v slikah, so zelo intuitivni, za opazovanje uporabljajo vse čute, misli doživljajo kot realnost, imajo bujno domišljijo (Davis in Braun, 2008).

¹ Evropsko združenje za disleksijo je nevladna krovna organizacija regionalnih in nacionalnih združenj oseb z disleksijo, ki vključuje otroke, starše, strokovnjake. Ustanovljena je bila leta 1987 v Bruslju. Njena naloga je, da pomaga osebam z disleksijo pri izobraževanju ter da jim nudi podporo pri socialni integraciji v družbo. Spodbuja raziskave o disleksiji, sodeluje z drugimi organizacijami s podobnimi cilji itd. (<http://eda-info.eu/>).

² Vizija Britanskega združenja za disleksijo je disleksiji prijazna družba, ki omogoča vsem osebam z disleksijo, da dosežejo svoj potencial na področju izobraževanja, usposabljanja, zaposlovanja. Poslanstvo združenja so razne aktivnosti in lobiranje za trajnostne spremembe v korist osebam z disleksijo. Zagotovljena morata biti nepristransko svetovanje ter pomoč osebam z disleksijo in tistim osebam, ki so z njimi. Pomembna je tudi izmenjava izkušenj na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni (<http://www.bdadyslexia.org/uk/about-us.htm>).

Vzroki za pojav disleksije izvirajo iz genske kode. Nekateri ljudje se namreč rodijo z gensko kodo, ki jim onemogoča uporabljanje tistega dela možganov, ki spreminja in ustvarja zaznave. Ta prirojena koda sama po sebi ne povzroča disleksije, obstaja pa prav zaradi nje možnost, da se disleksija razvije. Ta teorija nam ponuja razlago, zakaj se disleksija pojavlja v več generacijah v eni družini in zakaj nekateri strokovnjaki menijo, da je dedna. Se pa disleksija začne razvijati že v starosti treh mesecev. Takrat oseba z disleksijo začne razvijati svoje posebne sposobnosti, večšine in primanjkljaje (Davis in Braun, 2008).

Kaj je dezorientacija

Dezorientacija je prirojena funkcija normalnih možganov. Do nje prihaja takrat, ko možgani prejmejo nasprotujoče si informacije iz različnih čutil in skušajo te informacije povezati, vendar jih ne morejo. Pri dezorientaciji možgani vidijo, da se premikajo stvari, ki se v resnici ne, ali pa se zdi, da se telo premika, čeprav se ne. Občutek za čas se lahko upočasni ali pa se pospeši. Pri dezorientaciji se razen okusa spremenijo vsi čuti. Možgani ne vidijo, kar gledajo oči, temveč imajo spremenjeno zaznavo podob. Prav tako možgani ne slišijo, kar poslušajo ušesa, temveč imajo spremenjeno zaznavo zvokov. Podobno je pri vseh drugih čutih, in sicer s tipom, občutkom za ravnotežje, gibanje in čas. Osebe z disleksijo podzavestno uporabljajo dezorientacijo za zaznavanje večdimenzionalnosti. To pomeni, da svoja čutila premikajo tako, da so sposobni izkusiti več dimenzij sveta. Stvari lahko zaznavajo iz več kot ene perspektive, tako da iz teh zaznav dobijo več informacij kot drugi ljudje. Osebe z disleksijo boljše prepoznavajo tridimenzionalne predmete, zvoke in taktilne dražljaje. Spremenjeno zaznavanje uporabljajo ne le za razreševanje zmede, temveč tudi v ustvarjalni domišljiji. V neverbalnem mišljenju, ko se uporablja za razreševanje problemov, lahko spremenjeno zaznavanje imenujemo intuicija, iznajdljivost ali inspiracija. Kadar pa se uporablja za razvedrilo, ga imenujemo fantaziranje ali sanjarjenje (Davis in Braun, 2008).

Osebe z disleksijo zaradi dezorientacije, ki je sestavni del miselnih procesov, bolje zaznavajo ali si bolje predstavljajo stvari kot povprečni ljudje. Ko pa začnejo uporabljati jezik, povzroči dezorientacija učne težave. Obračanje napisane besede navzdol ali z zadnje strani ter razstavljanje na sestavne dele povzroči zmedo, ki kmalu doseže skrajno mejo. Tako oseba z disleksijo ne vidi več tistega, kar je napisano, ampak to, kar misli, da je napisano. Torej dezorientacija osebi z disleksijo pri prepoznavanju simbola ne pomaga, ker simbol ni predmet, temveč predstavlja le zvoke besede, ki opisujejo predmet, dejanje ali pojem. In zato ker oseba z disleksijo simbola oziroma besede ne prepozna, naredi napako. Te napake pa so primarni znaki disleksije (Davis in Braun, 2008).

Težave pri branju, črkovanju, pisanju

Pri branju pretvarjamo simbole v glasove besed, nato pa te besede kombiniramo v govoru. Oseba z disleksijo pa pri tem naleti na dva problema. Prvi problem je

problem dezorientacije. Dezorientirana oseba nima jasne slike simbolov na papirju in zato prihaja do številnih napak. Drugi problem pa je dejstvo, da oseba z disleksijo ne »sliši« svojih notranjih misli. To pomeni, da miselno ne izgovarja besed, ki jih bere. Oseba z disleksijo ima probleme tudi pri črkovanju in to predvsem zaradi dezorientacije. Črke pogosto vidi tridimenzionalno, kot bi lebdele v prostoru. To se zgodi zato, ker besede ne gleda samo od spredaj, zadaj in obrnjeno v obe smeri, temveč jo tudi razstavlja in ponovno sestavlja v vseh možnih kombinacijah. Težave pri pisanju imenujemo disgrafija in so prav tako povezane z dezorientacijo. Težave pri pisanju se lahko pojavijo zaradi težav pri črkovanju, lahko pa zato, ker se je otrok učil pisanja, ko je bil dezorientiran. Problem s pisanjem lahko nastane tudi zato, ker je otrok dobil preveč navodil o tem, kakšna bi morala biti njegova pisava. S tem otrok dobi veliko različnih miselnih slik besed in črk, ki druga drugo izpodrivajo. Oseba z disleksijo lahko s pisalom naenkrat potegne le eno linijo, zato je njihova risba kombinacija vseh teh slik, ki prehajajo druga v drugo. Rezultat tega je zmeda črt, ki se zvijajo in poskakujejo po papirju (Davis in Braun, 2008).

Druge težave

Disleksijo poleg težav pri branju in pisanju spremljajo še nekatere druge težave. Otroci imajo težave pri določanju nekaterih odnosov, npr. pri zemljepisu (sever, jug, vzhod, zahod), pri branju z zemljevida, v odnosih levo-desno, nad-pod, gor-dol, pred-potem, spredaj-zadaj. Težave jim povzročajo tudi sledenje vrstnemu redu pravil v nalogi, zavezovanje vezalk, pozabljanje na velike zečetnice, težave pri pisnem deljenju in tipkanju. Zapomnitev nepovezanih dejstev, ki niso v njihovem interesu (poštevanka, pomnjenje znanstvenih dejstev pri fiziki in kemiji, zgodovinski podatki – letnice, imena, kraji), jim prav tako povzročajo težave. Probleme imajo tudi v organizaciji in razumevanju zakonitosti časa (težave pri uporabi analogne ure, naštevanju mesecev po vrsti ter ocenjevanju danega časa in rokov – zamujanje, pomnjenje urnikov – kdaj se konča odmor). Probleme jim povzročajo prostorska orientacija, zato si težko uredijo sobo, izgubljajo stvari ali jih pozabljajo doma. Pri matematiki so osebe z disleksijo pogosto zelo uspešne, vendar pa se lahko pri nekaterih pojavijo težave pri učenju zaporedja pisnega računanja, razumevanju ulomkov, učenju tabel in enačb na pamet in obračanje števil (23 = 32) (Kesič Dimić, 2010).

Otroci z disleksijo in šolska zakonodaja

Otroci z disleksijo sodijo po slovenski šolski zakonodaji v skupino otrok s posebnimi potrebami (Zakon o osnovni šoli, 1996). Omenjeni zakon v 11. členu med otroke s posebnimi potrebami uvršča *otroke z motnjami v duševnem razvoju, slepe in slabovidne otroke, gluhe in naglušne otroke, otroke z govornimi motnjami, gibalno ovirane otroke, dolgotrajno bolne otroke, otroke z motnjami vedenja in*

osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja, ter učence z učnimi težavami in posebej nadarjene učence.

Otroke z lažjo in zmerno obliko disleksije uvrščamo med učence z učnimi težavami in le-ti so upravičeni do *prilagajanja metod in oblik dela v procesu poučevanja, do vključitve v dopolnilni pouk in drugih oblik individualne in skupinske pomoči* (Zakon o osnovni šoli, 1996, 12. člen). Otroke s težjimi in najtežjimi oblikami disleksije ter otroke, pri katerih se ob disleksiji pojavljajo tudi druge izrazite specifične učne težave, pa uvrščamo med učence s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (Košak Babuder, 2008). Tem otrokom Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000) zagotavlja prilagojeno izvajanje izobraževalnega programa in dodatno strokovno pomoč. V okviru tega programa (oziroma izobraževalnega programa s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo) so glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oziroma motnje deležni prilagoditev v organizaciji, načinu preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja in časovni razporeditvi pouka (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2000, 7. člen).

Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo

Mednarodna zveza knjižničnih združenj (angl. International Federation of Library Association, v nadaljevanju IFLA) je v svojih dokumentih opredelila tudi posebno skrb knjižnic za uporabnike s posebnimi potrebami.³ Za področje dela z osebami z disleksijo so leta 2001 pripravili smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo (angl. Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia)

³ V združenju IFLA že od leta 1931 deluje posebna sekcija za uporabnike s posebnimi potrebami (IFLA Library Services to People with Special Needs Section, prej IFLA Section for Libraries Serving Disadvantaged Persons – <http://www.ifla.org/en/about-lsn>), ki svojo skrb posveča raznim skupinam deprivilegiranih uporabnikov knjižnic: osebam z disleksijo, invalidom, oskrbovancem v domovih za starejše, osebam z demenco, zapornikom. Leta 1983 je bila ustanovljena še posebna sekcija knjižnic za slepe (IFLA Libraries for the Blind Section – <http://www.archive.ifla.org/VII/s31/index.htm>). Večina smernic je napisanih po enotnem modelu. Priporočila se nanašajo na ureditev knjižničnega prostora, gradnjo ustrezne knjižnične zbirke, izobraževanje in usposabljanje knjižničnega osebja za delo s posameznimi ciljnim skupinami uporabnikov, organizacijo in evalvacijo poslovanja, sodelovanje s sorodnimi organizacijami in strokovnimi združenji. Smernice tudi sproti prilagajajo novim trendom in dosežkom na področju informacijsko-komunikacijskih tehnologij (Dolgan Petrič, 2008).

Po kronološkem vrstnem redu so objavljene naslednje smernice: 1997: Smernice za lažje berljivo gradivo; 2000: Knjižnične storitve za oskrbovance v bolnišnicah in domovih za ostarele; 2000: Knjižnične storitve za gluhe in naglušne osebe; 2001: Knjižnične storitve za osebe z disleksijo; 2005: Knjižnice za slepe v informacijski dobi; 2005: Oblikovanje in gradnja integriranih digitalnih knjižničnih sistemov za slepe in slabovidne; 2005: Knjižnične storitve za zapornike; 2005: Dostop do knjižnic za invalidne osebe; 2007: Knjižnične storitve za osebe z demenco; 2008: Knjižnične storitve za otroke do tretjega leta (skupaj s sekcijo za otroke in mladostnike).

(Nielsen in Irvall, 2001),⁴ pred tem pa smernice za pripravo gradiva, prirejenega za lažje branje (angl. Guidelines for Easy-to-Read Materials) (Tronbacke, 1997).

Osebe z disleksijo imajo običajno nizko raven samospoštovanja. V času svojega šolanja so velikokrat doživljali neuspehe. Zato se je potrebno še posebej potruditi, da se bo ta skupina oseb, ki ni vajena knjižnice, ob obisku le-te počutila dobrodošla. To pa je povezano tudi s spreminjanjem odnosa pri knjižničnih delavcih in z njihovim izobraževanjem za primeren način pristopanja in pomoči osebam z disleksijo. Zato avtorici smernic Nielsen in Irvall (2007) predvsem opozarjata na pomen poznavanja disleksije med knjižničarji: »Pomembno je, da fakultete in druge ustanove, ki skrbijo za izobraževanje knjižničarjev, v svoje učne programe vključijo tudi vsebino o disleksiji. Najbolje je, da študenti v času študija pridobijo čim več znanja o različnih težavah pri branju in o potrebah ljudi, ki imajo takšne težave« (str. 12). Vsebine o disleksiji pa bi morale biti vključene tudi v programe neformalnega izobraževanja knjižničarjev.

Avtorici priporočata sodelovanje knjižnic z vrtci, šolami in starši. Prav tako mora knjižnica sodelovati z vrtci pri ponudbi otroške literature za branje v predšolskem obdobju, ki je še posebej koristno za otroke z disleksijo. Knjižničarji pa morajo dobro poznati bralne težave in gradivo, ki je primerno za posamezne razvojne stopnje branja. Sestavni del zbirke za otroke so lažje berljive slikanice, otroške pesmice in zvočne knjige.

Za osebe z disleksijo bi bilo zelo koristno, če bi imele svojega osebnega knjižničarja, strokovnjaka, ki bi dobro poznal različne težave pri branju in tudi ustrezno gradivo za to skupino bralcev. *Knjižničar za osebe z disleksijo* bi moral biti sestavni del širše mreže pomoči, ki bi vključevala šole, organe lokalnih oblasti in organizacije za invalide. Posebna pozornost mora biti namenjena prijetni in pregledni notranji opreми knjižnic. Oznake morajo biti postavljene jasno. Zelo priporočljivo je, da so na oznakah piktogrami (besedilo, ponazorjeno s slikami). Prav tako je za vse, ki imajo težave z branjem, tudi za osebe z disleksijo, koristna *barvna črta na tleh*, ki vodi do ustreznega gradiva. Barvna črta na tleh je koristna tudi za slabovidne uporabnike (Nielsen in Irvall, 2007).

⁴ Slovenski prevod Smernic za knjižnične storitve za osebe z disleksijo je izšel leta 2007.

Izhodišče smernic za knjižnične storitve za osebe z disleksijo so trije dokumenti, ki so deloma objavljeni tudi kot priloga smernic: Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov OZN (1993; angl. The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities), Manifest o splošnih knjižnicah (1994; angl. Public Library Manifesto), ki ga je izdal UNESCO, in Listina za bralca (1992; angl. The Charter for the Reader), ki sta ju sprejeli Mednarodno združenje založnikov (angl. The International Publishers Association) in Mednarodni odbor za knjigo (angl. International Book Committee).

Zelo pomembna je zadostna ponudba zvočnih knjig⁵ in gradiva, prirejenega za lažje branje (na primer časniki v elektronski obliki in zvočne revije).⁶ Smernice opozarjajo tudi, da bi morali večjo skrb posvetiti preprostim in jasnim uporabniškim vmesnikom za spletne strani knjižnic. Spletna stran knjižnice naj bo lahko berljiva in naj ima tudi zvočno različico. Iskanje v računalniških katalogih bi moralo biti čim bolj enostavno (Nielsen in Irvall, 2007).⁷

Posebno pozornost smernice namenjajo vlogi knjižnic pri ozaveščanju javnosti o disleksiji, sodelovanju s starši in lokalnimi organizacijami.

Prijazno do otrok s težavami pri branju

Otroci z disleksijo in šolski knjižničar

Odkar v šolah poteka prenovljen sistem vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne šole, se povečuje tudi število knjižničarjev, ki se vsakodnevno srečujejo z učenci s specifičnimi učnimi težavami. Zelo pomembno je, da je knjižničar seznanjen, kakšni učenci hodijo v knjižnico in kakšne so njihove potrebe. Knjižnica mora biti prostor, kamor bo otrok z veseljem hodil, zato so zelo pomembni prijazen in potrpežljiv odnos ter spodbuda in opora učencev s strani šolskega knjižničarja. Vsi knjižnični delavci bi se morali pri otrocih z motnjami branja še posebej truditi in jim obiskovanje knjižnice približati. Nepoznavanje ali neustrezna izobrazba knjižničarjev na tem področju lahko pripelje do tega, da se jim osebe z bralnimi težavami zdijo bolj »nadležne« in manj »zanimive«, s čimer jih še dodatno odvrčajo (Nielsen in Irvall, 2007). Da je poznavanje bralnih motenj pri delu knjižničarja pomembno, kaže tudi predmetnik študija bibliotekarstva, informacijske znanosti in knjigarstva. Ta bodoče knjižničarje pri predmetu psihologije uči o uporabnikih z različnimi bralnimi motnjami, tudi o osebah z disleksijo (Medja, 2011).

Pomembno je bibliopedagoško delo z otroki z disleksijo, ki ga za učence prvega triletja izvedejo šolske knjižničarke v sodelovanju s specialnimi pedagogi. V manjših skupinah učenci enkrat tedensko obiskujejo šolsko knjižnico in ob različnih didaktičnih oblikah (petje, lutkovna igra) spoznavajo knjižnico kot prostor. Odkrivajo, da v knjižnici ni slabih in dobrih bralcev, in se skozi igro otresejo strahu pred

⁵ V številnih šolah se danes zvočne knjige uporabljajo za učenje branja. V Skandinaviji šole in knjižnice sodelujejo v okviru programov, kjer se uporabljajo zvočne knjige skupaj s tiskanimi knjigami. Otroci si lahko zvočne knjige izposodijo tudi za branje za razvedrilo.

⁶ Na Švedskem obstaja elektronska različica nekaterih dnevnih časnikov, ki jih uporabniki lahko berejo na računalniku s pomočjo programa za povečanje besedila ali sintezo govora.

Zvočne revije vsebujejo tekoče informacije o svetovnih dogodkih, znanosti, medicini, umetnosti, različnih vsakodnevnih temah.

⁷ Računalniški katalogi, kot je slovenski Cobiss, bi morali omogočati čim bolj preprosto iskanje s kontroliranimi seznami ključnih besed (Dolgan Petrič, 2007).

branjem. S takšnim načinom učenci napredujejo na področju govora, izboljša se orientacija, povečajo socialne interakcije ter postanejo bolj ustvarjalni in samozavestni (Fidler in Sikošek, 2000).

Pozoren knjižničar lahko učencu, ki se težko znajde v svetu črk ali besed, ponudi njegovi bralni starosti primerno knjigo ali pa skupaj z učiteljem prilagodi seznam knjig za domače branje ali bralno značko. Starše in učitelje naj opozori, če učbeniki iz učbeniškega sklada niso primerni za otroke z disleksijo. To lahko pomeni, da učenec npr. ne more pisati vanj, si podčrtavati, označevati, kar je za otroke z disleksijo sicer ključno za boljše razumevanje besedila (Dolgan Petrič, 2008).

Šolski knjižničarji lahko otrokom z disleksijo pomembno pomagajo pri razvijanju branja in njihove pismenosti. Ena izmed pomembnejših pomoči je organiziranje bralnih ur, na katerih knjižničar otrokom približa svet knjig. Bralne ure so še posebej pomembne za otroke, ki jim doma njihovi starši oziroma skrbniki ne berejo. To so otroci iz socialno manj spodbudnega okolja, kjer se soočajo s pomanjkanjem knjig, pripovedovanjem pravljič, igranjem in pogovarjanjem, kar vpliva na splošno poučenost, sposobnost pozornega poslušanja, na komunikacijo in jezik. Pomembno je tudi, da šolski knjižničar uredi bralne kotičke, v katerih so knjige predstavljene na nekoliko drugačen način. Poleg besedne predstavitve jo lahko predstavi tudi vizualno, z ilustracijami. Otrokom predstavi humorne in zanimive odlomke ter jih spodbudi k risanju risbic, stripov ali da napišejo svoje mnenje o knjigi. Šolski knjižničar mora poskrbeti tudi za objavlanje seznamov knjig na vidnem mestu v knjižnici. Na teh seznamih so lahko poleg knjig, ki so primerne za bralce z disleksijo, navedene tudi knjige, ki so primerne za oklevajoče bralce, ter knjige, primerne za zahtevnejše bralce. Prav tako morajo biti na vidnem mestu objavljeni sezname lažje berljivih knjig za bralno značko in domače branje, ki jih šolski knjižničar oblikuje skupaj z učitelji razredne stopnje in slavisti (Košak Babuder, 2008).

Otroci z disleksijo zaradi počasnejše tehnike branja, in ker se hitreje utrudijo, potrebujejo več časa, da izposojene knjige preberejo. Knjižničar jim lahko pomaga tako, da jim omogoči, da imajo knjige izposojene dalj časa (Košak Babuder, 2008).

Otroci z disleksijo in šolska knjižnica kot prostor

Najbolje je, da je gradivo za osebe z bralnimi težavami (torej tudi za osebe z disleksijo) dostopno v osrednjem delu knjižnice. Postavljeno mora biti na mestu, kjer ga uporabniki s posebnimi potrebami lahko opazijo že ob vstopu v knjižnico in ga sami poiščejo, brez spraševanja; tako jim ni potrebno takoj razkriti svoje »prijzetosti« (Nielsen in Irvall, 2007).

Šolski knjižničar lahko z uvedbo najrazličnejših pripomočkov ter z ustrezno ureditvijo knjižničnega prostora pomaga, da bodo otroci z disleksijo v knjižnici bolj samostojni in samozavestni ter da bodo radi prihajali vanjo. Ker imajo težave s pomnjenjem abecede, lahko pri iskanju police z določeno črko porabijo zelo veliko časa. Dobrodošla pomoč je kartonček z abecedo, ki jim pomaga, da lažje sledijo policam in najdejo knjigo, ki jo iščejo. Označevalci imajo obliko daljšega lesenega ali plastičnega kazala, ki je namenjen označevanju mesta na polici, od koder je učenec vzel knjigo. Pomaga mu, da ve, kam mora knjigo vrniti, če si je ne bo izposodil. Če so knjige v šolski knjižnici urejene po zvrsteh, so te na vidnem mestu označene s piktogramom. Legenda piktogramov je navadno pri sprejemnem pultu knjižnice. Opisi piktogramov morajo biti kratki, jasni in razumljivi (Košak Babuder, 2008).

Gradivo za otroke z disleksijo v šolski knjižnici

Da otroci z disleksijo pokažejo pripravljenost za branje in da so pri tem uspešni, močno prispevata oblika in jezikovna zahtevnost bralnega gradiva. Bralno gradivo za osebe z disleksijo naj bo primerne barve – temno zelen tisk na rumeni, krem, svetlo zeleni ali sivo-beli podlagi.⁸ Moten papir brez leska je ustrežnejši kot bleščoč papir, ker zmanjšuje bleščanje. Velikost črk naj bo od najmanj 12 do 18 točk. Tipografija črk mora biti zaokrožena – najustrežnejši obliki pisave sta arial ali comic sans, primerni sta tudi verdana in tahoma. Poševna oblika črk ni ustrezna, ker je takšna oblika pisave težko berljiva. Priporočljiv je širši, 1,5–2 razmik med vrsticami, saj bralcu omogoča lažje sledenje s prstom in zanesljivejše prehajanje iz ene vrstice v drugo. Zaradi težav z orientacijo osebe z disleksijo v strnjem besedilu pogosto preskočijo vrstico. Jezikovni slog v besedilu mora biti preprost, kajti oseba z disleksijo težje sledi besedilu, ki vsebuje veliko pridevnikov in razmišljanj. V knjigah naj prevladuje dvogovor, ker se tako bralec lažje vživi v dogajanje, predstavljeno v knjigi. Pomembno je, kje v vrstici se začne poved. Osebe z disleksijo namreč težje sledijo povedi, ki se začne na koncu vrstice (Košak Babuder, 2008). Na strani naj ne bo več kot pet neznanih besed (Dolgan Petrič, 2007). Vsi ti dejavniki naredijo besedilo v knjigi lažje berljivo in razumljivo in zato tudi knjige, namenjene osebam z disleksijo, označujemo kot lažje berljivo gradivo (Nielsen in Irvall, 2007).⁹

⁸ Beli papir povzroča vizualne težave, imenovane »vizualni stres« (angl. Mears/Irlen sindrom). To velja tako za bralce z disleksijo kot tudi tiste brez nje. Otroci z vizualnimi težavami in tisti z disleksijo imajo ob običajnem tisku (črni tisk na belem papirju) pogosto občutek, kot da se besedilo premika ter da postajajo vrstice zamegljene.

⁹ Obstajata dve skupini knjig za lažje branje. Prva skupina so priredbe že obstoječih knjig, ki olajšajo branje in razumevanje besedila. Druga skupina pa so knjige, napisane posebej za osebe z bralnimi težavami. Gre za jezikovno bolj prilagojena besedila, ki omogočajo lažje branje. Nekatere tovrstne knjige spremlja še posebna zvočna knjiga, s pomočjo katere lahko bralec sočasno posluša posnetek in sledi besedilu v tiskani knjigi.

Pri slikanicah, primernih za otroke z disleksijo, so bistvenega pomena tudi ilustracije. Besedilo morajo dopolnjevati tako, da jasno povzemajo pomen besedila in kot take olajšajo proces branja. Ilustracije morajo biti od besedila primerno oddaljene oziroma najboljše je, če so nad besedilom (Polše Zupan, 2009).

Priporočeno je tudi, da naj bo bralna stopnja knjige za eno do dve leti nižja od dejanske starosti otroka (Košak Babuder, 2006, v Dolgan Petrič, 2007). Glede na to priporočilo se postavlja vprašanje, ali so nekatere knjige, ki so na seznamih za bralno značko in domače branje, sploh primerne za otroke z disleksijo.

Metoda petih prstov pri izbiri knjig tudi za otroke z disleksijo

Košak Babuder (2008) opisuje način, po katerem lahko otroci sami izberejo knjige, ki so zanje primerne. Pri tem ima izjemno vlogo šolski knjižničar, ki otrokom pokaže, kako v množici knjig najti takšno, ki mu glede na težavnostno stopnjo ustreza (da ni prezahtevna ali preveč enostavna). Gre za tako imenovano metodo *test petih prstov*. To je metoda za ugotavljanje *jezikovne ustreznosti in primernosti besedila* pri učencih. Po tej metodi otroku s pomočjo določanja števila neznanih besed na eni strani besedila pomaga ugotoviti primernost knjige. Koraki so naslednji:

- Izberi knjigo, ki ti je všeč.
- Odpri jo na sredini.
- Poskusi najti stran brez ilustracij oziroma slik.
- Začni brati na vrhu. Nadaljuj z branjem, dokler ne prideš do besede, ki je ne poznaš.
- Postavi svoj mezinček na to neznano besedo.
- Nadaljuj z branjem. Vsakič, ko prideš do besede, ki je ne poznaš, postavi nanjo naslednji prst.
- Če ti zmanjka prstov, še preden prideš do konca strani, je knjiga pretežka za samostojno branje.
- Če nisi porabil nobenega prsta, je knjiga zate verjetno preveč enostavna.
- Če si porabil manj kot pet ali več kot en ali dva prsta, ko si prebral celo stran, je knjiga zate primerna, saj ti bo pomagala, da postaneš bolj spreten bralec.

Sposobnost samostojnega izbiranja knjig je posebej pomembna za otroke z disleksijo. Le-ti največkrat izberejo knjige, ki jih že dobro poznajo in so zato za njih

preveč preproste. Tako ne razvijajo spretnosti branja in ne napredujejo pri branju kot bi sicer lahko. Knjig, ki jim jih svetuje knjižničar in jih še ne poznajo, pa se navadno lotevajo z negotovostjo in odporom. Največkrat takšni otroci izbirajo knjige po zunanjem videzu in notranji obliki. Pritegne jih naslovna stran z naslovom, ilustracije, knjige, ki nimajo preveč strani, imajo velike črke, besedilo v njih pa ni preveč zgoščeno. Kljub temu pa ni nujno, da je knjiga za otroka ustrezna in da jo bo sploh prebral. Knjiga je lahko za otroka jezikovno prezahtevna in zato jo bo odložil.

Sklep

Šolska knjižnica mora pritegniti čim več otrok. Vendar pa nekaterim učencem obisk knjižnice predstavlja nepremagljivo oviro. Da bi lahko knjižničarji razumeli njihov odpor do knjižnice, morajo biti dovolj strokovno usposobljeni, da odkrijejo vzrok, zakaj je temu tako. Med otroki, ki se knjižnice izogibajo, je potrebno posebno mesto posvetiti otrokom z disleksijo. Ne glede na njihovo zmanjšano zanimanje za branje in pisanje namreč tudi oni potrebujejo knjižnico. So posebna skupina uporabnikov knjižnice, ki ne more uporabljati običajnih storitev in gradiv knjižnice. Obveza šolske knjižnice namreč je, da posveča enako skrb vsem skupinam uporabnikov in njihovim specifičnim potrebam. IFLA je v Manifestu o šolskih knjižnicah (2001) zapisala: »Storitve šolskih knjižnic morajo biti enakopravno zagotovljene vsem članom šolske skupnosti ne glede na raso, spol, religijo, narodnost, jezik, strokovni ali socialni status. Posebne storitve in gradiva morajo biti zagotovljena tistim, ki ne morejo uporabljati rednih knjižničnih storitev in gradiv« (str. 138–139).

Dobro poznavanje disleksije omogoča šolskemu knjižničarju (in tudi vsem drugim pedagoškim delavcem) načrtovanje ustreznih oblik pomoči za te otroke. S pravilnim pristopom, ustrezno ureditvijo knjižničnega prostora ter ustreznim gradivom se da v knjižnico pritegniti tudi te otroke. Cilj je, da otroci z disleksijo pri uporabi knjižnice postanejo kar se da samostojni in samozavestni, predvsem pa, da bodo radi zahajali vanjo oziroma se ne bodo bali vstopiti. Prilagoditi se jim moramo mi, kajti otroci z disleksijo se ne morejo spremeniti.

LITERATURA

British Dyslexia Association. Pridobljeno 27. 1. 2012, s <http://www.dyslexia.org/uk/about-us.html>.

Davis, R. in Braun, E. M. (2008). *Dar disleksije: zakaj nekateri pametni ljudje ne znajo brati in kako se tega lahko naučijo*. Ljubljana: V. B. Z.

Dolgan Petrič, M. (2007). Knjižnične storitve za uporabnike s posebnimi potrebami: priporočila za delo z osebami z disleksijo. *Šolska knjižnica*, 17 (2), 72–78.

Dolgan Petrič, M. (2008). Osebam s posebnimi potrebami prijazne knjižnice. V M. Steinbuch (ur.), *Programi šolskih knjižnic in razvijanje pismenosti: zbornik referatov* (str. 88–98). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Dolar, M. (2008). Knjižnična zbirka za najstnike z vedenjskimi in učnimi težavami. V M. Steinbuch (ur.), *Programi šolskih knjižnic in razvijanje pismenosti: zbornik referatov* (str. 99–107). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

European Dyslexia Association. Pridobljeno 27. 1. 2012, s <http://eda-info.eu/>.

Fidler, R. in Sikošek, K. (2000). Kako lahko specialni pedagog in šolski knjižničar pomagata otrokom s specifičnimi učnimi težavami v prvih treh letih osnovnega šolanja: projekt na OŠ Štore. *Defektologična slovenica*, 8 (3), 101–105.

Kesič Dimic, K. (2010). *Priporočnik o branju*. Ljubljana: Alba 2000, 2010.

Košak Babuder, M. (2008). Otrok z disleksijo v šolski knjižnici – spodbujanje branja in pomoč pri izbiri leposlovnih gradiv. V M. Steinbuch (ur.), *Programi šolskih knjižnic in razvijanje pismenosti: zbornik referatov* (str. 178–191). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kruh, J. (2010). Zgodnje odkrivanje disleksije. V M. Košak Babuder (ur.), *Specifične učne težave v vseh obdobjih: zbornik prispevkov* (str. 104–108). Ljubljana: Bravo, društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.

Library Services to People with Special Needs Section. Pridobljeno 17. 2. 2012, s <http://www.ifla.org/en/about-lsn>.

Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section. Pridobljeno 17. 2. 2012, s <http://www.archive.ifla.org/VII/s31/index.htm>.

Manifest o šolskih knjižnicah. (2001). *Šolska knjižnica*, 11 (3), 138–139.

Medja, N. (2011). *Šolski knjižničar in uporabniki z disleksijo: primeri slikanic in domačega branja v šolskem letu 2010/2011*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Nielsen, G. S. (2001). *Guidelines for library services to persons with dyslexia*. 67th IFLA Council and General Conference, Boston, August 16–25, 2001. Pridobljeno 10. 1. 2012, s <http://www.ifla.org/IV/ifla67/papers/162-150e.pdf>.

Nielsen, G. S. in Irvall, B. (2007). *Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Polše Zupan, S. (2007). O prvi slovenski slikanici za otroke z disleksijo. *Razredni pouk*, 9 (3), 5–7.

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Tronbacke, B. I. (1997). *Guidelines for easy-to-read materials*. The Hague: IFLA Headquarters.

Zakon o osnovni šoli. (1996). Pridobljeno 25. 1. 2012, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=570>.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. (2000). Pridobljeno 25. 1. 2012, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2496>.
